

VALSTYBININKO LEONO SAPIEGOS JUBILIEJUS

2007 m. balandžio 4 d. sukako 450 metų, kai gimė Leonas Sapiega (1557–1633) – žymus Lietuvos valstybininkas, diplomatas, kultūros bei meno mecenatas. Būdamas pirmuoju Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės senatoriumi – Vilniaus vaivada, Lietuvos kancleriu ir didžiuoju etmonu – jis nusipelnė valstybės teisinės ir teisminės sistemos raidai, kultūros ir meno plėtotei. Išsilavinęs ir puikų estetinį skonį turėjęs didikas buvo vienas Lietuvos vyriausiojo tribunolo steigimo iniciatorių, vienas Trečiojo Lietuvos Statuto (1588 m.) rengėjų ir jo spausdinimo organizatorius, dosnus Bažnyčios mecenatas, kultūros, mokslo, meno rėmėjas. Ir ne tik. Jis buvo Lietuvos ir Lenkijos valdovo Žygimanto Vazos kapelos prižiūrėtojas. Su Sapiegos asmeniu greičiausiai sietinas ir neseniai identifikuotas unikalus Lietuvos senosios muzikos paveldo paminklas – Sapiegų albumas, saugomas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje. Kita vertus, valstybės vyro karjerą nuolat lydėjo asmeninės netektys ir tragedijos.

Lietuvoje jubiliejus paminėtas gegužės 2 dieną kultūros vakaru Taikomosios dailės muziejuje¹ (savo mintimis apie Leoną Sapiegą ir jo

įvairiapusę veiklą dalijosi profesoriai Stanislovas Lazutka, Irena Valikonytė, Jūratė Kiaupienė, habil. dr. Jūratė Trilupaitienė, dr. Mindaugas Paknys) bei senosios muzikos koncertu Vilniaus arkikatedroje bazilikoje gegužės 4 dieną.

Kaimynai baltarusiai šią išskilią asmenybę pagerbė tarptautine moksline konferencija „Leonas Sapiega ir jo epocha“ Gardino valstybiniame Jankos Kupalos universitete (balandžio 4–5 d.).

Sapiegos gyvenimas, valstybinė bei politinė, kultūrinė veikla, šeimos genealogija turi gana gausią įvairiakalbę (lotynišką, lenkišką, lietuvišką, rusišką, baltarusišką ir net prancūzišką) istoriografiją. Joje priklausomai nuo autorių tautybės Leonas Sapiega vadinamas ir lenkų, ir rusų, ir lietuvių, ir baltarusių veikėju. Nepaisant tokios nuomonių įvairovės istoriografijoje, konferencijoje dominavę kolegos baltarusiai buvo tvirtai įsitikinę baltarusiška Sapiegos kilme ir nesiruošė dėl jos diskutuoti. Tiesa, pagrindinis, o kartais net vienintelis kriterijus tam nustatyti yra Sapiegą supusios aplinkos kalba. Todėl prof. Stanislovo Lazutkos (Vilnius) pranešime nuskambėjusi mintis, kad pats L. Sapiega ar jo amžininkai nekvaršino sau galvos dėl šios problemos ar dr. Arkadiuszo Czwółeko (Torunė) pastaba apie tai, kad kalba nėra pagrindinis ir juolab vienintelis „įrankis“ tautybei nustatyti, iš esmės liko neišgirstos.

¹ Vakara rengė Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Lietuvos dailės muziejaus filialas „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai“, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra, Lietuvos istorijos instituto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos skyrius bei muzikos įrašų leidykla „Semplice“.

Organizatorių siekis kuo įvairiapusiškiau pažvelgti į šią iškilią asmenybę, o kartu įvairiais rakursais atspindėti ir ją formavusią bei veiklai įtakos turėjusią istorinę epochą gerokai apsunkino jų pačių dalį. Po plenarinio posėdžio, skirto svarbiausiems Sapiegos gyvenimo ir veiklos momentams, dėl pranešimų gausos darbas penkiose sekcijose buvo tęsiamas vienu metu. Nepamirštant Sapiegos asmens, diskutuota apie valstybės vidaus ir užsienio politikos problemas, visuomenės ir ūkio raidos ypatumus, etnokultūrinės ir konfesinės to meto realijas². Pasirinktas konferencijos darbo organizavimo būdas suprantamas, tačiau jis labai varžė galimybes dalyvauti skirtingų sekcijų posėdžiuose ir diskusijose. Teliko išklausyti sekcijų vadovų „ataskaitas“ antrąją konferencijos darbo dieną ir laukti konferencijos medžiagos rinkinio.

Dėl įvardytos priežasties sunku išsamiau komentuoti konferencijos turinį. Renginyje netrūko pozityvių momentų, tačiau skaitytojui norėtusi glaustai pateikti kai kuriuos diskutuotinus ar tiesiog dėmesio vertus dalykus.

Kolegas galbūt sudomintų Sergejaus Kauno (Minskas) pastabos apie demografinę situaciją XVI a. pabaigoje–XVII a. pradžioje. Nustatyti bent kiek tikslesnį gyventojų skaičių tuo metu, kaip žinoma, yra keblu, nes nebuvo nieko panašaus į gyventojų surašymą. Taikomi įvairūs skaičiavimo metodai palieka nemenkos paklaidos galimybę. S. Kauno nuomone (ji grindžiama atskirų konkrečių dvarų statistika), bendra paklaida skaičiuojant po 6–7 gyventojus viename dūme siektų apie 200 000 žmonių.

Be jau anksčiau minėto tvirto įsitikinimo, kad Leonas Sapiega – tikras baltarusis, gretimos šalies istorikai, sekdami ankstesne istoriografija, jo daliai vis dar priskiria ir Trečiojo Lietuvos Statuto (1588) parengimą. Beje, dar XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Ivanas Lappo, bene nuodugniausiai tyręs Statuto rengimą bei Sapiegos vaidmenį šiame procese, paneigė šį faktą. Jo nuomone, Trečiasis Statutas buvo parengtas didžiojo kunigaikščio kanceliarijoje dar iki Sapiegos, kai kancleriai buvo Mikalojus Radvila Rudasis ir Eustachijus Valavičius. Neginčytinas Leono Sapiegos nuopelnas – užbaigtas Statuto teksto redagavimas ir jo išspausdinimas³.

Konferencijos programoje mirgėjo ne tik istorikų (ir būsimųjų) iš Lenkijos, Baltarusijos, Lietuvos pavardės – tarp pranešėjų buvo filosofų, filologų, žurnalistų ar net matematikų. Tokia įvairovė kartais būtent ir trukdė pranešėjams kritiškai vertinti istorinius šaltinius, tiksliau vartoti sąvokas ir taip toliau.

Bene kategoriškiausias konferencijoje buvo prof. Dmitrijus Karevas (Gardinas). Jis nepagalėjo savo kolegų teigdamas, kad baltarusių istoriografijoje iki šiol nėra „nei subalansuoto epochos, nei asmenybės (suprask, Sapiegos – L. S.) paveikslas“, nes per mažai remiamasi istoriniais šaltiniais; pastebimas atotrūkis nuo gretimų valstybių istoriografijos ar net tendencinga jos atranka, kai pasirenkama tik tai, kas reikalinga ir naudinga savo versijai pagrįsti. Nesvetimas ir bet kurios istorinės asmenybės romantizavimas.

Šie profesoriaus pabrėžti momentai galėtų tapti kolegiškais palinkėjimais bet kuriam tyrėjui.

Lirija Steponavičienė

² Šių eilučių autorė skaitė pranešimą apie Antrojo Lietuvos Statuto (1566) įkaimo normas kasdieniame gyvenime paskutiniaisiais Žygimanto Augusto valdymo metais (1566–1572).

³ Lappo I. 1588 metų Lietuvos Statutas. Kaunas, 1934, t. 1, d. 1, p. 461–473.